

Hübschmannová kontra Jakoubek aneb malá úvaha nad jedním konfliktem

Rastislav Pivoň

Romy a problémy s nimi spojené jsme mnozí začali chápat po listopadové revoluci roku 1989 z jiné perspektivy. Názory docentky Mileny Hübschmannové si začaly razit cestu a její úsilí vrcholilo založením oboru romistika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Paní docentka předkládala názory zcela odlišné, než jsme do té doby byli zvyklí přijímat. Středem jejího odborného zájmu byl především romský jazyk, který dokonale ovládala a odborně také na vysoké úrovni popsala (pokud to já mohu soudit).

Z něho pak také vycházela a začala se vši silou bojovat za jakési národní obrození Romů. „Problémy“, které Romové pro společnost představovali, hodlala řešit právě touto cestou. *Romské děti ve škole neprospívají, protože neznají vyučovací jazyk, proto je zapotřebí urychleně budovat romské národnostní školství, vzdělávat romské učitele, aby v těchto školách mohli působit*; podporovala vznik romské literatury, a vůbec obecně bojovala za uznání Romů za rovnoprávnou národnostní menšinu se svébytným jazykem a kulturou.

K tomuto dílu se připojily i romistky a jedny z prvních žákyň paní docentky, Hanka Šebková a Edita Žlnayová, obě dvě vynikající lingvistky. Díky jejich nadšení, elánu a nesmírnému pracovnímu nasazení tak vyšlo na několik desítek knížek, sborníků a básnických sbírek romských autorů, ale i učebnic a odborných publikací.

Přesto všechno se zdálo, že úsilí pražské romistiky nenachází v řadách Romů, zejména těch, žijících v romských osadách na Slovensku, větší pochopení. Naopak. Romové tyto snahy odmítali a otevřeně se jim bránili a i dosud brání.

Otevřeně odmítají dávat děti do romských škol, učit je romsky (*to se naučí doma*), nečtou romské noviny atd. atd. S těmito fakty jsem se setkával i já osobně během výzkumů, kterých jsem se s paní docentkou Hübschmannovou zúčastnil.

M. Hübschmannová vysvětlovala, že Romové nejsou zvyklí číst romsky, že dlouhá léta asimilace způsobila, že se stydí za svůj původ, za svou národnost a že se jim vlastně ani nedíví. A jedním z úkolů romistiky je právě tyto (domnělé) nedostatky komunistické asimilace napravovat.

Snad jsem byl ochoten přijmout toto vysvětlení, ale...

V roce 2003 vychází rozsahem neveliký sborník českých antropologů „Romské osady v kutorologické perspektivě“. V něm na sebe upozornilo několik mladých badatelů, mezi nimi především Lenka Budilová, Tomáš Hirt a Marek Jakoubek.

Odborné dílo vyvolalo rozruch nejenom v řadách romistů, coby odborníků na romskou kulturu, ale i romských politiků, zastánců, bojovníků atd. atd. Kacířské dílo užřelo světlo světa.

Jak je možné, že dva výzkumné týmy (jeden antropologický, reprezentovaný především Markem Jakoubkem a druhý romistický, vedený doc. Hübschmannovou) dojdou k tak zcela odlišným závěrům, že spor přeroste až do vzájemného osočování a později k ignorování?

Domnívám se, že celý spor byl způsoben zcela odlišným náhledem na to, co vlastně kultura obecně je a také v tom, co je tzv. romský problém.

Milena Hübschmannová se totiž neustále pokoušela prostřednictvím romských intelektuálů majoritní společnosti dokazovat, že Romové přes všechna úskalí dovedou právě to, co gádžové. Že dokážou vystudovat, psát, malovat, tvořit, přitom neustále zdůrazňovala, jak je to pro ně mnohem těžší.

Na druhé straně moc dobře chápala, že kultura romské osady je kultura zcela odlišná, specifická a její příslušníci mají odlišné pořadí hodnot, než je tomu u gádžů. *Trpělivě mi vysvětlovala, že mladá romská dívka nemá zapotřebí studovat, protože se touží realizovat jako žena, manželka a matka. Šlo tedy o jiné životní priority vycházející z jiného kulturního prostředí.*

Hübschmannová tak vlastně lavírovala mezi dvěma stanovisky: jedním asimilačním, evolucionistickým a druhým kulturně relativistickým.

V prvním případě představovala veřejnosti Romy, kteří (dle obecného, tedy majoritního mínění) něco dokázali — právník Emil Ščuka, inženýr Karel Holomek, historička Jana Horváthová atd.

Tato její snaha eliminovat tak diskriminaci a celkové odmítání Romů ve společnosti však místo uznání vytvořila zcela jiné veřejné mínění: *když to dokázali oni, proč ne druzí? Protože jsou líní, nechce se jim! Anebo: Škoda, že není víc takových Ščuků...*

V druhém případě se však pokoušela obhajovat způsob života v romských osadách a mnohdy dokázala velice citlivě vysvětlit, že Romové nejsou špinaví, že ve svých chatrčkách uklízejí, dbají o čistotu prádla, ale že mnohdy je právě věcí kultury, co pokládáme za čisté a špinavé.

Celkově však převládal názor, že Romové, především obyvatelé romských osad, by měli následovat příklad těch, kteří romské osady opustili a začali žít jako většinová společnost (jako příklad zde mohu uvést zesnulé spisovatelky Eleny Lackovou nebo Terku Fabiánovou).

Antropologická škola představující opozici pražské romistice však zastává názor zcela jednoznačný. Především — antropolog popisuje věci v terénu, tak jak je vidí, ovládá metodiku výzkumu a dle ní pak svůj výzkum uskutečňuje. Varuje se toho, aby komukoliv ve zkoumané lokalitě poroučel, co a jak má dělat, právě naopak — pozoruje a učí se, jak problémy řeší příslušníci zkoumané kultury.

Domnívám se, že právě takto Marek Jakoubek ke svému výzkumu přistupoval. A je-li to tak, pak se nemůžeme divit, že ke sporu mezi ním a Hübschmannovou došlo.

Nezávislý a ničím nezaujatý výzkumník totiž nemůže nevidět, neslyšet a poté také nepopsat to, že Romové žijí opravdu tak, jak jen dovedou, že předkládat jim nějaké vzory v podobě Romů s tituly, je může pohoršovat a také urážet, že obyvatelé rom-

ských osad mají jiné pořadí hodnot, příbuzenské uspořádání, ekonomické modely, jiný pohled na to, co je správné a co špatné.

Navíc, Jakoubkův popis kultury romské osady je nejenom přesný a odpovídající realitě, ale také plně vysvětluje, proč dosavadní snahy o řešení tzv. romského problému po dlouhá léta selhává a bude selhávat. A ještě — jako první společně s kolegyněmi Budilovou, Hirtem a dalšími zcela otevřeně popsal, že obyvatelé romských osad nepovažují romské intelektuály za své představitele, že je odmítají a dovedou si své problémy řešit v rámci svých možností i sami.

No a právě v tom byla příčina nedorozumění mezi ním a docentkou Milenou Hübschmannovou. Hübschmannová totiž právě tak dobře chápala odlišnost kultury romské osady, tuto kulturu měla ráda, nedovedla se však smířit s tím, jak touto kulturou majorita pohrdá, klade jí na samé dno společnosti. Řešení viděla právě v „národním pozdvižení Romů“ a možná jediné, co si zřejmě neuvědomila — na rozdíl od Marka Jakoubka — bylo, že tím tuto kulturu vlastně pohřbívá a že jaksí také přispívá k její asimilaci.

V jistém ohledu se snad citová zaangažovanost romistů (a zejména lidsky skvělé Mileny Hübschmannové) vymstila. Již nepopisovali romskou kulturu, ale naopak projevovali svá přání (jaká by měla být) a někdy dokonce nařizovali, jakým směrem má tato kultura dál jít. To bylo znatelné zejména v projektech zaměřených na vzdělávání. (*Romský slabikář* i učebnici romských textů *Genibarica* rodiče i romští žáci odmítli jednoznačně a podobně i další pokusy o národní pozdvižení romského národa).

Toho se Jakoubek vyvaroval. Antropolog totiž respektuje kulturu takovou, jaká je, nikoliv, jaká by podle něho měla být. Může předpokládat, kam se kultura bude ubírat, co přijme, co odmítne, co se prostě změní, ale sám k tomu nijak nepřispívá. Ještě jinak — věda je prostě věda, má svou terminologii, metodologii, postupy.

Na druhé straně nevím, do jaké míry dovedl Jakoubkův antropologický tým podat některé skutečnosti dostatečně diplomaticky. Sám jsem se zúčastnil konference krátce po vydání již zmíněného „kacířského“ díla a bylo opravdu těžké, udržet emoce na uzdě. (To ovšem do diskuze o této knížce zasahovali i „odborníci“, kteří dílo ani neviděli a soustředili se víceméně na osobní invektivy vůči autorům).

V každém případě, to že Jakoubek popsal, jaké místo má romská politická reprezentace v životě obyvatelů romských osad, mohlo pobouřit právě dotčené politiky, nikoliv však vědce, romisty, kteří mohli a měli reagovat odbornou diskusí, oponenturou, reakcemi ve vědeckých časopisech. Mimochodem, že nebýt politické a národně-osvobozené angažovanosti pražské romistické školy, k takovému sporu by nikdy nedošlo, svědčí fakt, že žádný jiný vědec, romista, necituje texty Mileny Hübschmannové a publikujících romistů ale i „romských představitelů“ tak často, jako Marek Jakoubek.

Respektuje Hübschmannovou jako odbornici, vychází z jejího díla a často také oponuje a nesouhlasí, což je ale ve vědecké práci nejenom nutné, ale navíc prospěšné a budující.

Závěrem chci dodat, že celý spor mezi romistickou a antropologickou školou byl vyvolán přílišnou zaangažovaností romských politiků, kterých se ovšem pražská romistika ujala, po vědecké stránce však opravdu nevidím důvod, proč by se tyto dvě školy měly ignorovat. Právě naopak, rozvoj obou oborů, jak romistiky, tak kulturní

antropologie si vyžaduje publikování textů, účast a odbornou diskuzi na obou stranách domnělých táborů.

Politici a různí romští představitelé, pokud nejsou schopni a ochotni takovou diskuzi vést, by se měli uklidit tam, kam patří.

LITERATURA

Hübschmannová, M. 2002. *Šaj pes dovakeras*
Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Jakoubek, M., O. Poduška, eds. 2003. *Romské osady
v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk.

Genibarica (doplňkové čtení pro žáky ZŠ). 1993.
Bratislava: Goldpress publishers.